

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1989 m. birželio mėn. 17 d. / June 17, 1989

Nr. 118(24)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Pokario metų įvykiai Jurbarkė

Šiomis dienomis Lietuvoje žlunga daug mitų apie partijos, Raudonosios armijos, saugumo organų taurumą. Atvirai rašoma apie saugumo siautėjimą, dabar jau kurį laiką minimos sovietinių dalinių įvykdytos masinės žudynės Ragaini miškelyje, Pravieniškės ir kitur. 1988 m. lapkričio mėn. 25 d. Klaipėdos persitvarkymo sąjūdžio leidinyje *Mažoji Lietuva* išspausdinta Panevėžyje nužudytų žmonių nuotrauka. Savaiše aišku, šitokios žinios apie sovietinės kariuomenės siautėjimą kelia nerimą kai kuriuose sluoksniuose ir girdėti, kad gautas slapstas įsakymas iš Maskvos viešai nebesvarstyti raudonarmiečių nusizengimų. Laikas parodys, ar ši žinia tiksli.

Praėjusių metų lapkričio 29 dieną *Valstiečių laikraštis* išspausdino teisininko Aleksandro Mitrofanovo staipsnį „Siurpus mirties šėlsmas Raguvoje“. Autorius, buvęs liaudies gynėjas ar stribas, juodžiausiomis spalvomis vaizduoja Lietuvos partizanų. Esą jie buvo eiliniai žudikai, kurie ne tik žudė, bet ir nežmoniškai kankino nekaltus žmones arba sovietinius aktyvistus. Mitrofanovas teigia, kad 1945 metų pradžioje Juostininkų kaime partizanai žiauriai išžudė Kuzevičių šeimą dėl to, kad sūnus tarnavo Raudonojoje armijoje. Yra pagrindo suabejoti daugeliu Mitrofanovo tvirtinimu, ryškios jo pastangos reabilituoti liaudies gynėjus ir stribus. Nėra abejonės, kad Lietuvos partizanai teisdavo žmones myriop, ir jų gretas įsijungdavo ar jų vardu veidavo ir nesveiki ar keršto iškantys žmonės. Miškuose slapstėsi eiliniai plėšikai, kartais kaimynai suvedavo sąskaitas, kaltę suversdami partizanams. Be to, veikė provokaciniai saugumiečių daliniai, kurie, siekdami sukompromituoti partizanų būdą nekaltus žmones. Pagaliau buvo ir stribai, kurie anaipol nepasizymėjo švelnumu. Tad klaidinga suversti visą kaltę partizanams, prisimenant, kad partizanai buvo gana drausmingi, nesavavaliavo, net ir 1952 metais prisiimdavo atsakomybę už savo veiksmus, siūsdavo nuosprendžio aktų nuorašus savo vadovybei.

Gruodžio pradžioje *Gimtas kraštas* trumpai aptarė Kauno tiesoje išspausdintą žurnalistės Gar-

baravičienės straipsnį apie žudynes Jurbarko rajono Burbinės miške. *Gimtojo krašto* santraukoje rašoma, kad 1945 metų vasarą miške įsikūrė karinis dalinys ir kiti įvairia uniforma vilkintys rusų, lietuvių ir lenkų kalbomis kalbantys ginkluoti vyrai. Iš keliolikos ūkininkų jie pasirinko arklių ir pasakė, kad atsimti ateiti į vienkiemį mišką. Tie, kurie ten nuėjo, nebegrižo. Buvo rasti septyni lavonai (Bučkio ir Bučkienės, Liaudansko, Džiaugo ir Džiaugienės, Šveikausko ir Ulinsko). Valdžia jų neleido palaidoti kapinėse. Po žudynių būrys pasitraukė, tačiau greit jų nužudė Ulinsko sodyboje buvo nužudyti ir sudeginti septyni žmonės (kai kurie lavonai buvo įmesti į ugnį be galvų ir galūnių). Tokia *Gimtojo krašto* santrauka.

Žinias apie šias žudynes galima papildyti kito asmens (kuris paprašė neskelbti jo pavardės) parodymu. Štai jo ištraukos. 1945 metų liepos mėnesį Veliuonos valsčiuje (Kauno apskrityje) žmonės pradėjo kalbėti, kad didžiuliais Burbinės miške slapstosi ginkluoti žmonės. Veliau sklido kalbos, kad tai esą Vlasovo armijos likučiai, kurie traukiasi į Ukrainą. Tariamieji vlasovininkai nekėlė gyventojų pasitikėjimo, bet veikiau įtarimą, nes jie dienos metu vaikščiojo po kaimus, atimtinėjo arklius, galvijus, ypač medžiojo baltus. Be to, tuo laiku apylinkėse nesirodė nė vienas enkavedistas ar stribas. Tačiau kai kurie žmonės jais pasitiko, matydami jų vokiškus ginklus ir rūbus. Tarp jų buvo vertėjas lietuvis, dėvėjęs „Jugoslavijos išsilaisvinimo armijos“ uniformą. Patikėjo Aleksandras Ulinskas, su jais nesiskyrė nei dieną, nei naktį, i tikinėjo kaimynus, kad čia tikri partizanai. Kartą liepos viduryje atėjo 17 vlasovininkų pas ūkininką Masaitį, kuris mokojo rusiškai (tarnavęs caro kariuomenėje). Vlasovininkų vadą jį i tikinėjo įsijungti į kovą, žadėjo ir lietuvių paremti. Liepos 16 dieną šie ginkluoti vyrai pakvietė tuos gyventojus, iš kurių buvo paėmę daiktus, į Burbinės mišką, kur esą viską gražinsia. Sekmadienio rytą žmonės, paėmę namines ir užkandžių, pradėjo rinktis nurodytame miško kvartale. Iš Tamošių kaimo nuėjo Domielė Džiaugienė-Kelmickaitė

(Nukelta į 2 psl.)

Vis dėlto ir Chicagoj gyvuoja (daugmaž) jaunimo teatras...

Neįvertintos „Vaidilutės“
pavykusio spektaklio paraštė

MYKOLAS DRUNGA

Chicagoj lietuvių teatras „Vaidilutė“ lig šiol kažkaip egzistavo tik mūsų dėmesio pakrašty, nesukeldamas nei vienokių, nei kitokių kalbų. O taip neturėtų būti. Prieš kelerius metus įsisteigęs kolektyvas jau spėjo pastatyti keturis spektaklius, o šiemet atvedė net pasaulinę premjerą – Vinco Mykoliaičio-Putino keturių veiksmų dramą „Daktaras Gervydas“. Jei pastaraisiais dešimtmėčiais Chicago scenos srityje galėjo kasmet gyvybingais parodytis tik Lietuvos operą ir Antrą kaimą (žinoma, išskirtinai stiprius kolektyvus, savotiškai nustelbiančius viską kitą), tai dabar į tą trumpą, bet garbingą eilę kiek atokiau stojasi ir „Vaidilutė“. Atokiau, nes dar nespejo pilnai subrandinti jėgų – ir turbūt dar nepavertė klausimo „O ką, ar išsilaikys?“ į tvirtą testinimo užtikrinimą. Bet kad „Vaidilutė“ ir toliau išsilaikytų, kad sukurtų bent penkmetį (kuris laukia jau kitais metais) ar, Dieve duok, dar daugiau, nors kokį dešimtmetį – tam jau reikia visuomenės užnugario, realios pasparties iš JAV LB Kultūros tarybos, kuri 1987 metais susikvietusi visų išeivijos teatrų atstovus jiems davė vilties, kad pagaliau bus ne juokais remiamas teatrinis darbas. Pačiai „Vaidilutei“, regis, entuziazmo nestinga, jos vadovai nežada nei susipykti, nei išlakstyti, o „eiliniai“ aktorai (šeši jaunikliai ir du „jauni dvasiai“), „Daktaras Gervydas“ dar syki įrodė, kad nori ir moka scenoje dirbti.

Jei vis dėlto mažai kam žinomas „Vaidilutės“ teatras (vienintelis spektaklis gegužės 21 dieną tepildė vos du trečdalius Jaunimo centro salės), tai dar mažiau mūsų šviesuomenė žinomas ar girdėtas tas Putino „Gervydas“. Šios vokiečių okupacijos laikais sukurtos pjesės dar niekas nei čia, nei Lietuvoje nebuvo stas. Mažai kas ją bus ir skaitęs, o aprašymai enciklopedijoje ar literatūros vadovėliuose geriausiu atveju skūpūs. O pasirodo, kad nors šedevrų jos ir nepavadinai, pjesė turbūt prašoka mūsų draminės kūrybos vidurkį (bent jau tą Vytauto Alanto „Aukštadvarį“, kurį pernai čia mums atvežė Toronto „Aitvaras“). „Gervydo“ dramoje Putinas vysto keletą moralinio pobūdžio konfliktų, k.a. tarp jaunimo (vaizduojamo idealistisku, dar nesugedusiu) ir senimo (vaizduojamo pasimetusiu, manipuliatyviu), tarp vadovavimosi sava sąžine ir taikstymosi prie visuomenės opinijos, tarp altruizmo ir savanaudiškumo, tarp

tikrosios meilės ir jos surugato. Žinoma, nors tokia medžiaga idejiškai ir teatrališkai mėsinga, jos traktavimo būdas mums, prisotintiems egzistencializmo, absurdo, grotesko teatro aštrumų, šiandien atrodo šiek tiek naivus, anachronistiškas, nepalietas tų dvasinių patirčių, kuriuos pasaulis yra sukaupęs nuo 1941 metų. Negalima tačiausakyti, kad Putino žvilgsnis stokitų ironijos. Priešingai, kaip tik ši oras moralizavimo fone subtilizanti prieškarinės pasaulėjautos ironija, atsitrėnkusi į mus, postmodernizmo amžiaus vaikais, ir grįžtamuju ryšiu pavirtusi į puikią, iš anksto neužprogramuotą autoironiją, mums ši veikalą ir išgelbsti.

Maždaug taip savo uždavinį, rodos, suprato ir „Vaidilutės“ aktorai, kurių stipriausieji savo vaidmeniui ieškojo kaip galima „šandieniškesnės“ – ir samojingesnės – potekstės. Kadangi veikalo tekstas sodrus (jį rašė juk Putinas!), o dramatinės situacijos pakankamai reljefingos, šitoks šiaip jau truputį senamadiškos, pseudoklasiškai sukirtos medžiagos „sudabartinimas“ kolektyvui daug kur pasisekė. Štai ne tik daktarui Gervydui (*Vytautas Lapėnas*), bet ir žiūrovams buvo staigmena, kai ji visą laiką viliojusi Vignienė (*Aldona Pankienė*) trečiame veiksmo pagaliau pati prisipažino, kad ji jo ne tik nemylinti, bet ir niekad nemylėjusi. Pankienė savo rolę suvaidino ne tradiciniu „pasileidusios moters“ pavyzdžiu, o taip nuosaikiai, taip be jokios koketerijos ir su tokia beužkulisine rimtimi, jog visi nustebome ir net tikėti nenorėjome, atsiskleidus jos „barakudinei“ prigimčiai. Matyt, tiek daug šiais laikais aplink mus apšauktų „barakudomis“, kad nebeatpažistam – tikros tokios! Iš pradžių formalia vedybine priešaika lauzančiai Vignienei mes jaučiame net simpatijas, kai pamatom, kas per vienas tas jos vytras Vigris, „neaiškos profesijos turtingas žmogus“. Vigris (*Sigitas Gudis*), apsirėngęs rūbais, kurie nūdien būtų laikomi „blatnais“ (juoda, maždaug „Blues Brothers“ ar šiaip boheminio stiliaus eilutė), bet anais laikais jais vilkintį jokiū būdu neženklintų kaip turtuolio, o tik kaip keistuolio, – šmėkščioja scenoje lyg trankvilizerių prisirijęs ar kažko prisiuostęs dūmelis, vos žodį kitą pratardamas. Nepadeda jo markei nė tai, kad dėl žmonos neistikimybės jis bando nusižudyti: pagal tradicinę moralę, tai savaime nedoras veiksmas, o žudytis dėl moters – tiesiog nevyriška. Nenuostabu, kad nuo tokios „Madama Butterfly“ Vignienė bėgti bėga, tarsi įgyvendindama vėlesnio poeto mintį: „Nenoriu smilgos ar peteliškės, aš noriu vyro kaip Katišio!“ O Gervydas – kaip tik toks (bent iš išvaizdos). Žinoma, šitokioje potekstėje dingsta meilės trikampio bei šeimos lūžio moralinis pasmerkimas, kurio Putinas, be abejo, siekė (nors, reikia pripažinti, gana subtiliai). Vietoj to, „Vaidilutės“ teatro interpretacijoje gauname kažką

Justinas Vienožinskis

Vinco Mykoliaičio-Putino portretas, 1941 (Aliejus ant drobės, 92 x 75)

panašaus į farsą, kuriam tačiausėklą pasėjo ir pats autorius, leisdamas Gervydui rungtis su problema, ar tik jis (Gervydas) nebus „naivus, aklas ir kvailas“.

Gervydo ir Vignienės meilė – tikrai iš Gervydo pusės, falšyvai iš Vignienės – priešpastatoma tyra ir dora jaunųjų meilė, išliepsnojusi tarp daktaro sūnaus Rimo (*Audrius Viktoras*) ir advokato Rimdžiaus dukters Giedrės (*Gitana Braslauskaitė*). Jei vyresnieji lyg ir drovisi scenoje rodyti savo santykius intymesniu gestu, tai jaunimas, nesunkinamas jokios sąžinės naštos, atvirai mėgaujasi savo jaunųjų laime. Idomu, kad kuo skaitesnis tarpžmogiškas emocinis ryšys, tuo meilingesnė ir jo išraiška. Gal Rimas ir Giedrė net per drąsiai meilikaujami pagal anų laikų etiketą, tačiau juos vaidinusių aktorių duetas teatrinio požiūriu nubangavo nepaprastai efektyviai: seniai kada lietuviškoj scenoj teko matyti tokią gražią, tokiu baletišku grakštumu saveiškiančią porą, kaip Viktoros ir Braslauskaitės. Bravo jiems! O apie Braslauskaitę

reikėtų skyrium pasakyti, kad savo gerai moduluojamam, saksofoniško atspalvio balsu, sceninės laikysenos liaunumu bei apskritai natūraliu patrauklumu ji turbūt kiekvienam žiūrovui įkrito į akį kaip jaunutė aktorinė pajėga. Iš kurios dar daug ko bus galima laukti. Teko girdėti, kad šį rudenį ji kelsis į Los Angeles: Rimo (*Audrius Viktoras*) ir advokato Rimdžiaus dukters Giedrės (*Gitana Braslauskaitė*) bei vyresnieji lyg ir drovisi scenoje rodyti savo santykius intymesniu gestu, tai jaunimas, nesunkinamas jokios sąžinės naštos, atvirai mėgaujasi savo jaunųjų laime. Idomu, kad kuo skaitesnis tarpžmogiškas emocinis ryšys, tuo meilingesnė ir jo išraiška. Gal Rimas ir Giedrė net per drąsiai meilikaujami pagal anų laikų etiketą, tačiau juos vaidinusių aktorių duetas teatrinio požiūriu nubangavo nepaprastai efektyviai: seniai kada lietuviškoj scenoj teko matyti tokią gražią, tokiu baletišku grakštumu saveiškiančią porą, kaip Viktoros ir Braslauskaitės. Bravo jiems! O apie Braslauskaitę

Pagrindinė komiškoji kuopelė „Gervydo“ dramoje sudarė šaunus ketvertukas, susidėjęs iš advokato Rimdžiaus (*Rolandas Jankauskas*), daktaro Rupeikos (*Edis Sulaitis*) ir jų žmonų, Rimdžiuvienės (*Daiva Viktoraitė*) bei Rupeikienės (*Kristina Bielskutė*). Tai daktaro Gervydo amžininkai ir kolegos, kuriems tinka angliškas posakis: jeigu tik tokie tavo draugai, tai kam tau bėreikia priešų? Jie ne siaubingi žmonės, o tik šiaip sau dvasinės menkystos, kurių fone kaip tik išryškėja dr. Gervydo – irgi anaipol ne tobulo žmogaus – ir net Vignienės (bent prisipažinusios esančios „barakuda“)

reliatyvūs gerumai. Tačiau jų vaidmenys sultingi charakterizacijos galimybėmis, kurias aktoriai pilnučiausiai išnaudoja. Viktoraitė ir Bielskutė sukūrė tobulą miesčioniškų kūmučių porėlę – tokių, kurios gerai galvoja apie save, skersakioja į kitus ir, aišku, neturi jokio gyvenimo gėlmės supratimo. Jankauskas su daug vyresnio aktoriaus įgudimu puikiai atvaizdavo linksma, bet nosį užrietusį ir intrigas pinantį advokatinį ponaitelį. O šis, dar neužmirštas pernykšiam tūnato Klibo vaidmenį, pasiūlo truputiuką iš Peter L. Strother Martin bei Pee Wee Herman ir viską savaip sucentravęs, nulipdė originalią dr. Rupeikos, skelbiamą esančiu nesutiesniu chirurgu už dr. Gervydo figūrą. (Idomu, ar Nepralaušomoj Lietuvoje gydytojai tikrai tarp savęs ir su pacientais atvirai tarinėdavosi, katras geresnis ir katras blogesnis? Bent čia Amerikoje, kaip žinoma, daktarai vienas kitą dengia ir tokių klausimų su ligoniais bei jų giminėmis nediskutuoja. Savaiše suprantama, šis skirtumas – chirurgų viešas spekuliacijas savo bei kolegų kvalifikacijom – Putinas pjesei gydytojų sąskaita pridavė saldžiai ironiškų asociacijų: juk daugumas mūsų esame pacientai, ne daktarai, ir kiekvienas turėtume iš savo patirties papasakoti nors vieną pikantišką istoriją iš susidūrimo su amerikietiška medicina.) Beje, paskutiniame veiksmo pasirodė ir Gailėtingoji sesuo – vėl vėsi suvaidinta *Kristinos Bielskutės*, elegantiškos merginos, šiek tiek panašios į tą, kuri „Knots Landing“ seriale vaidina Paige.

Apskritai, buvo akivaizdu, jog visi be išimties aktoriai ir savo roles įdėjo daug darbo, jas nuodugniai išstudijavo ir ryškiai individualizavo. Kiekvienas pasirodė kaip savitas, pilnakraujis charakteris. Jeigu reiktų dar ką pataisyti, tai tik bendradarbiavimą žodžio lygmenyje tarp Vignienės ir Gervydo (jis ne visada buvo sklandus, ypač iš aktoriaus Lapėno, šiaip jau tai rolių labai tikusio, pusės); na, ir gal dar vieną kitą detalę. Aktorių lietuviškoji tarsena (net ir šiame krašte gimusio bei augusio jaunimo) buvo neblogo, jų balsai – pakankamai stiprūs (tik juos pradžioje spektaklio slopino salėje

(Nukelta į 4 psl.)

Chicagoj „Vaidilutės“ teatro kolektyvas, pastatęs Vinco Mykoliaičio-Putino dramą „Daktaras Gervydas“ premjerą gegužės 21 dieną Chicagoje. Jaunimo centre. Iš kairės: Daiva Viktoraitė, Rolandas Jankauskas, Audrius Viktoras, Gitana Braslauskaitė, Vytautas Lapėnas, Aldona Pankienė, Edis Sulaitis, Sigitas Gudis ir Kristina Bielskutė.

Nuotrauka Zigmo Degučio

Šiame numeryje:

- Žudynės Jurbarkė • „Vaidilutės“ teatro „Daktaras Gervydas“ • „Ratilio“ viešnagė Amerikoje (2) • Ar saugu turistui Pietų Afrikoje
- Poetė Ramutė Skučaitė Detrote • Ramutės Skučaitės eilėraščiai
- Jadvygos Paukštienės paroda Chicagoje

Lietuvos „Ratilio“ ansamblio viešnagės Šiaurės Amerikoje proga

ELENA BRADŪNAITĖ-AGLINSKIENĖ

(Tęsinys iš
praėjusio šeštadienio)

Vakaro programa ėjo ištisai su viena pertrauka ir be jokių tarpinių paaiškinimų. Šitaip buvo pateiktas tikrai sklandus, pramoginis koncertas-spektaklis. Vaikų lopšinės, liaudies pamokymai, šokiai ir muzika, gražus tarmių įvairumas dainose ir pasakojimuose mums pristatė turtinę ir išsamų liaudies kūrybos audinį. Tokia pynė itin gerai tinka kitataučiams, nes jiems nenuobodu. Jei žodžių nesupranta, vis vien idomi harmonija, instrumentų muzika, šokiai.

O vis dėlto būtų buvę ne pro šalį turėti šiek tiek konkretesnio įvairių dainų paaiškinimo. Sibiro dainos ir vaikų lopšinės savime išryškėjo su Veronikos įvadais. Buvo jautiama, kad ir kitos dainos pines sava tvarka, bet jau ne taip ryškiai. Spektaklyje gal ne vieta ką nors aiškinti apie darbo, karo, mergvakario ar sugrąžtų dainas, bet mūsų dainoma labai mažai apie tai. Lietuvoje tos dainos gal savaime greičiau atpažįstamos, bet mums, jauniems išvežtiems, arba čia gimusiems, visa tai lyg „terra incognita“.

Užtai, manau, būtų pravartu „Ratilio“ paruošti vaizdajuos, įrašant į jas savo repertuarą su tam tikru pedagoginiu paaiškinimu. Kaip jis mums praverstų šeštadieninėse mokyklose, stovyklose, ansambliuose? Lietuvoje yra išleista keletas liaudies dainų antologijų plokštelėse, bet, deja, autentiškas, dažnai vyresnio amžiaus nematomo atlikėjo įrašas nelabai sudomina jaunimą. O jau visų pavyzdžių išklausyti reikia tikrai moksliškos kantrybės. Manau, kad jaunų žmonių veidai, balsai, šokiai, instrumentų palyda daug gyviau visa tai pristatytų. O jeigu nieko neišėina su vaizdajuostėmis, tai prašytumėm, kad bent įgrotos plokštelės turėtų išspausdintus dainų žodžius. Čia tik užuomina, apie ką šiom dienom būtų galima pasvajoti.

Vaidžiai iš „Ratilio“ ansamblio spektaklių balandžio 21, 23 ir 24 dienomis Chicago Jaunimo centre.

Visuomeniniuose moksluose yra paplitusi teorija, vadinama „sugrįžtančių vaikų fenomenas“. Jį pastebėjo mokslininkai, tirdami Amerikos imigrantų šeimoms. Tėvai imigrantai laikėsi senų etninę tradicijų, nes nežinojo ir nemokėjo kitų. Savo vaikams tačiau senųjų nebruko, o skatino juos kuo greičiau prisitaikyti prie amerikietiškos kultūros. Norėdami, kad vaikai Amerikoje geriau įsikvi, jie keitė pavardes, namus skatino anglų kalbos vartojimą, neva, kad vaikams nebūtų kliudantio akcento ir t.t. Todėl imigrantų vaikų karta užaugo jau puikiai prisitaikiusi prie amerikietiškos aplinkos ir jie jau, galima sakyti, tapo tikri amerikiečiai. Jų vaikai tačiau jau nenori būti dalis tos vienodos pilkos masės ir pradeda ieškoti to, kas juos išskirtu, duotų unikalų identitetą. Tuomet ir pradeda knistis ir savo senelių kultūrinės žinios ir savintis jų etninį identitetą. Taip Amerikoje atsirado tas etninis renesansas, kuris ir duoda etninę grupę šiek tiek aktyviau išlaikyti savo kultūrinę tradicijas.

Atrodo, kad ir Lietuvoje užtin-kame kažką panašaus į tą mūsų „sugrįžančių vaikų fenomeną“, kuris iš dalies ir skatina jaunimą įsijungti į tą folklorinę veiklą. Liaudies kūryboje juk ir glūdi mūsų tautinis savitumas, kuris ir skiria mus nuo kitų. Svarbu lietuviams sekti modernaus pasaulio kultūrinę ir populiarią raidą, tačiau nereikia išsivadėti to, kas sava. Nes tik su savitu kultūrinio indėlio mes praturtinam pasaulį. O pasauliui, ypač kai technologinė pažanga atneša tam tikrą suvienodėjimą, labai reikia kuo daugiau įvairumo. Keista, kaip palgioji, jog evoliucija gamtoje pasireiškia giminių ir rūšių daugėjimu. Pavyzdžiui, iš dviejų paukščių prototipinės porės per tūkstantmečius išsivystė kelios paukščių rūšys. Tai pati raida botanikoje, kur skirtingai vis ryškėja, nes augalai taikosi prie savo unikalių ekosistemų. Žmonija irgi panašiai vystėsi, vis pasidaugin-dama kultūriniais ir kalbiniais vienetais. Bet dabar, staiga, daug kam atrodo, jog žmonijos suvieno-dėjimas — tai siektina vertybė, progresas. Tačiau kažin? Ar Ame-

rika tikrai turtingesnė, kai visi piliečiai valgo tuos pačius McDonald's maitinius, rengiasi tom pačiom, mados nustatytom spalvomis, visur stato tokius pačius namus ir taip pat nuobodžiai puošia namų interjerus? Galbūt čia pragmatiškas progresas, bet dar labai neaišku, kur visa tai mus nuves.

Vis dėlto gamtoje matoma daug-giarūšybė, ta savotiška apdrauda prieš išnykimą. Kai tam tikros, besikeičiančios sąlygos (pvz., sausra, liga) pakenkia arba išdu-dia vienokią gyvybę rūšį, tai kita rūšis, kad ir su nelabai ryškiu skirtumu, sugeba atsispirti ir išsilaiko. Galbūt dėl to daug kur pasaulyje užtikiname „grįžtančius vaikūčius“ ir etninis renesansas. Pajutusias gyvybinį pavojų, kultūros stengiasi išsi-laikyti, ryškindamos savo ypatumą.

Mus aplankęs „Ratilio“ ansam-blis kaip tik ir atlieka šitą svarbų kultūros apsaugos darbą. Tie jaunuoliai, susirūpinę mūsų kultūrinę ekologiją, tai lyg broliai tu, „žaliųjų“, kurie rū-

Nuotraukos Jono Kuprio

pinasi gamtos apsauga. Ratilie-čiams neužtenka tik „prezervuoti“ idomius tautosakos radinius kokiuose muziejuose ar archyvuose. Jiems rūpi, kad daina, šokis, rūbas, instrumentas būtų gyva dalis mūsų tautinio profilio. Ir jie tą profilį pristato tikrai pasigėrėtina.

Šis ansamblis gali drąsiai kop-ti į bet kokią sceną bet kur pasaulyje ir puikiai pristatytų mūsų tautos tikrąją dvasią — tą, kurią liaudis išugdė per ilgus amžius. Jų autentiškas rūbas, šokis, daina — kilnis ir gilus savo paprastume — imponuoja kur kas daugiau negu koks stilizuotas ar patobulintas liaudies kūrybos pristatymas.

Čia matėme tik trečdali visą ansamblio, kuriame yra apie šimtas narių. Iš tų trisdešimt atvykusių didelė dalis jau yra baigę studijas ir tik keli dar studentai. Penktadienio spektakly vadovė pristatė kiekvieną narį ir jo profesiją. Įdomu, kad beveik visi muzikantai yra baigę mediciną. Kažin, ar kur pasaulyje būtų galima rasti tokią puikią daktarų kapelą!

Už tą visą darbą ir rūpestį jiems

didelis, nuostabus ačiū. O kad jie, savais pinigais atskridę į Ameriką, per mėnesį aplankė 10 kolonijų ir atliko 16 koncertų, tai tiesiog neįtikėtina. Nežinau, kiek jie spėjo tos Amerikos pamatyti, išstom naktim ir dienom autobusu keliaudami nuo vienos koncertų salės į kitą. Ko gero, grįžo šiek tiek ir nusivylę, nes neturėjo laiko pabūti tikrais turistais. Bet užtai jie apdovanojo pusę Amerikos stebuklingu mūsų liaudies kraičiu. Lenkiam galvas prieš tą jų ryžtą ir atliktą žygdarbį.

O aš dabar šeimai groju koncerte įsirašytą juostelę. Ir net tolimoms Havajams, po ošiančiom pal-mum, jaučiu, kad Lietuva arti. Klausau, kaip Veronikos skambantis balsas užtraukia „Rūta ža-lioj... jau vakaras, vakarėlis“, ir širdžiai pasidaro ir gera, ir liūdna tuo pačiu metu.

P. S.
Patikslinimas. Praėjusio šeštadienio numeryje ryšium su šiuo straipsniu atspausdintos Sibiro trenirinių dainose antrosios dainos pirmojo posmo antroji eilutė turi būti tokia: *Mus užpuolė atėjūnai ir išvėžė mūsų šeimoms.*

Pokario metų įvykiai Jurbarkė

(Atkelta iš 1 psl.)

(iš jų buvo paėmė vežimą). Buč-kienė, gyvenusi prie pat miško, ėjo atsiimti karvės (kai ji ilgai negrįžo, išėjo vyras jos ieškoti) ir daugiau žmonių, iš viso gal septyni, gal daugiau. Šopauskas nėjo balno atsiimti, nėjo ir Masaitis (kurį kvietė pats vadas), nėjo Marcinkus. Visi nujusieji sekmadienio rytą miške buvo nukankinti ir nužudyti. Moterų krūtys buvo ant šakų pamautos. Žiaurus likimas ištiko Alek-sandrą Ulinską ir jo šeimą. Vėliau vadinamieji vlasovininkai nuyko į Ulinską namus Pasnie-talio kaime ir susprogdino grana-tomis, namą padegė. Žuvo aštuoni žmonės — dukte Birutė Ulins-kaitė, du sūnūs, vienas — Vyta-s, antro vardas neprisimenamas, piemenukas ir Ulinskienė. Rado moterį ir dukterį viena kitos glėbyje. Atspėjo iš kaulų. Kai baigėsi žudynės, patraukė link Juodačių (Raseinių apskrityje). Po to pasirodė enkavedistai, ne-(Nukelta į 4 psl.)

Ramojus Vaitys

Griauptinės žlėrgždva; arba pasižvalgymas po Pietų Afriką

(Pabaiga)

Zimbabwe (tęsinys)

Atsiveikininimas su šiuo kraštu įvyko Bula-wayo oruostyje, kur reikėjo persėsti į Pietų Afrikos lėktuvą. Jeigu įvažiuojant į Zimbabwe buvo nemažai formalumų, tai ju dar daugiau šį kraštą apleidžiant — reikėjo pereiti septyniąs patikrinimo stotis, kol pagaliau atsidūrėme laukiamajame prie išėjimo į lauk lėktuvo link: pasų patikrinimas, muitinė, valiutos kontrolė, bagažo davimas ir bilieto parodymas, nusipirkimas bilietėlio už oruostio naudojimą (\$10 asmeniui), to bilietėlio parodymas dar kitam pareigūnui, visų dokumentų patikrinimas dar kartą, ginklų kontrolė. Kol žmogus visą tą „kalvariją“ pereini, visur po truputį eilėje stovėdamas, praeina daugiau kaip valanda laiko. Suleisti į laukiamąjį, nevedinamą ir nevesinamą, turėjome dar pusvalandį laukti, kol išleido eiti prie lėktuvo. O ten, prieš įlipant, reikėjo dar vieną mums neįprastą veiksmą atlikti — prieti prie išrikuotų lagaminų eilės ir atpažinti savo bagažą, pirštu parodant, kurie lagaminai tau priklauso. Tuomet ten stovintis nešikas ant atpažintų bagažo gabalų užbrėžia kryžių su kreida, ir tuoj pat neša tą bagažą į lėktuvą „pil-va“. Tada jau einame sėsti į lėktuvą. Kelionė į Jonapilį patogesnė jau vien dėl to, kad Pietų Afrikos lėktuvai yra vesinami, o Air Zimbabwe — atrodo, kad ne, nes šutome kaip turkiškoji pirtis.

Vėliau sužinojome, dėl ko ta bagažo atpa-žinimo procedūra — tai daroma saugumo su-metimais, prileidžiant, kad keleiviams priklaus-iančiuose lagaminuose bombų nebūs. O jeigu koks teroristas nežymiai padės kokį lagaminą

su bomba į tą eilę, ir paskui neateis jo atpažinti, tai tas lagaminas taip ir liks į lėktuvą neįkrautas. Tokia bent apsaugos teori-ja — ar ji praktikoje pilnai pasitvirtino, to aš nežinau. Žinau tik, kad mūsų skrydžio atveju ta teorija veikė, nes priešingu atveju nebūčiau parašęs šių eilučių.

Ar saugu turistui Pietų Afrikoje?

Tai buvo dažniausiai paklaustas klausimas po kiekvieno šioj kelionėj padarytų skaidrių rodymo ar tai draugu tarpe, ar darbovietėje. Atsakymas nelengvas, norint būti objektyviu. Remiantis mano labai trumpa, trijų savaitių patirtimi ir tuo, ką girdėjau iš mano pažne-kovų, galėčiau sakyti, kad — taip, saugu, jeigu nelandžiosi į visiemis vietiniams žinomas nesaugias vietas. Miesto centruose, baltųjų gyvenamuosiuose rajonuose — iš paviršiaus viskas atrodo saugiai ir ramiai — labai mažai policijos tematyti, nemažiau niekur grėsmingai atrodančių jaunuolių gaujų. Statistikos duomenimis užpuolimų gatvėse procentualiai yra apie keturis kartus mažiau, negu JAV-ese. Išlaužimų į namus, atrodo, netrūksta — kaipgi paaiškinti tą faktą, kad beveik visi baltųjų gyvenami vienaukščiai namai yra „apšarvuoti“ grotom ant visų langų ir durų? Keliaudami mes kažkaip neįjutėme jokios baimės iš juodųjų net ir tokiose situaci-jose, kur jie sudarė daugumą minioj. Gi važiuojame traukiniu 1500 km, automobiliu užmiestyje apie 2100 km, buvojome safari stovykloje (kurioje nebuvo matyti jokio ginkluoto sargų), vaikščiojome miesto gatvėmis po sutemos — ir nepatyrėme jokių incidentų, niekas mūsų neužpuolė.

O dabar kiti, daug sakantys faktai. Pavyz-

džiui: ties jėjimu į kiekvieną stambesnę krau-tuvę, į greitos užkandos valgyklas (pvz., Wendy's) stovi uniformuotas sargas, su pistoleto makštyje, ir tikrina visų įeinančių moterų rankinukus bei vyrų portfelius — ieško pa-slepėtų bombų. Tokie patys ginkluoti, privati sargai stovi ir prie visų juvelyrų krautuvė. Kas įdomiausia, kad visi tie sargai yra negrai. Reikia — juodieji saugoja baltųjų turtą ir gyvybes! Kitas faktas, man sunkiai supran-tamas: imant „per capita“ pagrindu, Pietų Afrikoje policijos/gyventojų santykis yra vienas iš žemiausių pasaulyje — vienas tūkstantčiui gyventojų tenka beveik triskart mažiau policininko, negu JAV-ese! Tai yra neva oficia-lios žinios, paimtos iš amerikietiško žurnalo Army, iš straipsnio apie Pietų Afrikos gynybinį pajėgumą ir vidaus saugumo problemas. Pasak to straipsnio, kai čia netolimoje praeityje buvo tos didžiosios riaušės juodųjų priemiesčiuose (townships), tai jų malšinime dalyvavo daug daugiau kariuomenės, negu policijos — poli-cijos pajėgos yra per silpnos sutramdyti plataus masto neramumus.

Faktas: kas savaitę (kartais ir dažniau) kur nors krašte sprogsta bomba, buvusi paslepta kur nors krautuvėje, restorane ar prie šaligat-vo stovinčiame automobilyje. 1988 metų rug-šėjo mėnuo buvo pats aktyviausias šiuo atžvil-giu — tada sprogo net 17 bombų. Iš kiekvieno sprogimo būna aukų — vis po keletą užmuštų, dešimtimis sužeistų. Didesnė dalis tų aukų — juodieji, nors teroristų intencija yra pakenkti tik baltiesiems. Tik mažą dalis tų bombų yra vietinių teroristų naminės gamybos (tokios bombos kartais susprogdta jų gamybos arba užtaisymo metu — tuomet aukomis tampa patys teroristai). Daugiausia vartojamos sovie-tinės gamybos priešžmoginės minos su delsik-liu. Jos būna pagrindiniais keliais įvežamos iš kaimyninių valstybių, kuriose karinį apmokymą gauna visi Pietų Afrikos kilmės juodieji partizanai — iš Botswana, Mozambi-que, Zimbabwe. Didžiama terorizmo veiksmų yra atsitiokė miestuose, nors yra pasitaikę ir

kitokių atvejų: kur nors toli nuo miesto, ant nuostalaus kelio susprogdta ant minos užvažia-vęs automobilis, arba kur nors teroristai užpula nuostalią esančius baltųjų ūkius — viensėdžius, baltųjų namus sudegina ir jų gyventojus išskerdžia.

Užtat Pietų Afrikos kariuomenės pagrindi-nis rūpestis pastaruoju metu yra — kaip išnaukinti tuos teroristus krašto viduje ir kaip sulaukyti jų infiltraciją iš užsienio. Kiek teko skaityti, didesnė dalis kariuomenės yra sukon-centruota išilgai valstybės sienų su jos šiaurinėmis kaimynais, ir ten ji atlieka pasienio sargybos rolę; o mažesnė dalis yra priskirta patruliuoti tuos juodųjų priemiesčius, kur jau yra pasireiškę neramumai (t.y. tarpgentinės pjautynės pačių juodųjų tarpe). Bet pasienis labai ilgas, kariuomenės pajėgos, palyginti, negausios (reikia tik atsiminti — kariuomenę sudaro beveik vien tik baltieji), todėl sieną alkina uždaryti vis nesiekia, ir ginklų bei užsienyje apmokytų teroristų infiltracija vyksta nemažėjančiu tempu.

Faktas: turistams draudžiama lankytis pa-sienio zonoj ir juodųjų priemiesčiuose. Išimti gal sudaro pagarsėjusio Soweto prie Jonapilio, i kurį ir mes buvome nosį iškė — bet tai buvo ekskursija su autobusu. Autobuso savininkai, vairuotojas ir aiškintoja/vedlė — visi jie yra juodieji, to paties Soweto gyventojai. Kadangi baltųjų turistų vežiojimas yra jų biznis, tai jie yra suinteresuoti pasirūpinti mūsų saugumu — turistų jokiū būdu nevežtų į šį miestą, jeigu tuomet ten vyktų kokios nors riaušės. Tos ekskursijos metu mes iš autobuso buvome iš-lipę tik tris kartus, matyt, baltiesiems saugio-se vietoje: apžiūrėti pintų gaminių dirbtuvės (joje dirbo vien tik įdarbinami juodieji invali-dai), pasivaizinti kava su pyragaičiais specia-liai turistams skirtoj užieigij ir juodųjų turtojų rajone (pafotografuoti jų namų). Ir per visą tą 4 valandų išskylą visame Sowete neteko matyti nė vieno policininko! Kažin kur jie slepsosi, kad jų nematyti? O kad jų čia labai reikia — tai faktas, kurį paliudijo mūsų

vedlė, ne vieną ir ne du kartus išsistardama, kad nakties metu vietiniams yra pavojinga net į išvietę kiemelio gale nueiti, nes gali būti už-pultas tamsoj beslapinėjantių taip vadinamų „coci“. Tai jaunuoliški chuliganai, gyvena vien iš savo juodųjų kaimynų apiplėšinėjimo, kuris neretai žmogžudystė pasibaigia. Bet kadangi cociai plėšikauja tik juodųjų rajonuose ir bal-tųjų neužkabina, tai atrodo, kad baltųjų val-doma policija per daug nesirūpina išaiškinimu žmogžudysčių, kuriose ir piktadarys, ir auka yra juodieji.

Vėl faktas: oruostiai yra gerai apsaugoti. Kur tik nebūtum oruostio pastate ar šalia jo, visad kur nors matysi uniformuotą policininką ar du. Jie būna ginkluoti automatiniais šautuvu ir pistoletu, kartais net lengvuju kulkosvai-džiu. Daugumas tų policininkų yra juodieji. Ginklų kontrolė prieš įlipant į lėktuvą yra griežtesnė, negu JAV-ese: ne tik rentgeniškaiai perveičiami įduodamieji lagaminai ir rankinė nešmenė, bet dar ir reikia praesti mums nei-prastą apklausinėjimo stotį, kur pareigūnas tave iškvocia apie visas tavo lagaminų supa-kavimo aplinkybes — būtent, ar pats pakavai, ar per visą kelionę neišleidai iš akių savo lagaminų ir t.t. Viso to tikslas — bandymas sužinoti, ar kartais koks nors pašalietis neikišo bombos tarp tavo kelionės daiktų. Dar viena apsaugojimo nuo terorizmo praktika: jeigu nešiesi kokį nors ilgą ir kieta daiktą, kad ir storai įvyniotą, tai jį prieš pat įlipant į lėktu-vą atima, neleidžia įsinešti su savim į lėktuvą saloną. Taip ir mums atsitiko — vežėmes du tokio pobūdžio suvenyrus — zulu tradicinę ietį ir kuoką (ietis su „rimtu“ plieniniu antgaliu, visai padoriai smailiu) — ir abu juos nuo mūsų atskyrė, pasiuntė prie stambiojo bagažo į lėk-tuvą krovininę patalpą. Frankfurte persėdant į PanAm lėktuvą — išdėmo taisyklės jau švel-nesnės — pareigūnai mums leido tą ryšulėlį su ietimi ir kuoka į lėktuvą patiemis įsinešti. Atrodo, kad amerikiečiai neturi jokios baimės, kad kas nors su primityviais, nešaunamais ginklais bandytų įvykdyti lėktuvų pagrobimą!

Ramutė Skučaitė ir „Taip ir ne“

LIŪDA RUGIENIENĖ

„Daugeliui iš mūsų pirmą kartą teko išgirsti apie Ramutę Skučaitę, gavus 1967 metais Lietuvoje išleista lietuvių poezijos antologiją, pavadintą *Lietuvių poezija*. Nepuolėme prie autorių, kuriuos turime čia. Ieškojome naujų vardų ir nustebome, atradę jų tiek daug: Algimantas Mikuta, Marcelijus Martinaitis, Sigitas Geda, Janina Degutytė, Judita Vaičiūnaitė, Ramutė Skučaitė ir daug kitų. Iš šios tomos išsivijęs poetai nebuvo įtraukti. 1971 metais prie jų prisiglaudė išsivijęs *Lietuvių poezija*, pažymėta III tomu, todėl nors knygų lentynose Lietuvos ir išsivijęs poetai buvo kartu.“ Šiais žodžiais Jūratė Pečiūrienė pristatė Detroito visuomenei poetę Ramutę Skučaitę literatūrinėje popietėje gegužės 28 dieną Dievo Apaizdos lietuvių parapijoje, kurią surengė Akademiniš skautų sąjūdis Lietuvoje yra išleistas net septynios jos poezijos knygos, apie kurias daugelis iš mūsų girdėjo me pirmą kartą: *Žydrutis speigas*, *Keliai ir pakelės*, *Pusiausvyra*, *Apešim ežera*, *Dar šneka vanduo*, *Vijoklis viršum sparno ir Taip ir ne*. Ramutė yra parašiusi keletą pjesių, o vaikams net 15 knygų. Pjesė „... ir teisė mylėti“ Vilniaus teatre turėjo 200 spektaklių. Poetė mums skaitė iš 1981 metais išleistos knygos *Dar šneka vanduo* ir 1988 metų vėliausios *Taip ir ne*. Skaitė ir keletą eilėraščių vaikams iš naujai paruoštos knygos, kuri šiuo metu yra spaustuveje.

Asmeniškai turėjau progos ne tik pasiklausyti, bet ir pasiskaityti knygą *Taip ir ne*, todėl ir apie ją lengviau rašyti. Ramutės Skučaitės kūrybos stilius turi ritmą ir rimą, nuolatos pakartoja žodžius, siekiant įprasminėti mintį. Daug jos eilėraščių susideda iš ketureilių posmelių, nors šen bei ten įsipina vienišų eilutė. Kartais iš viso neposmuojama, kartais pakeičiamas ritmo tempas, tačiau visi eilėraščiai žaismingi ir lengvai skaitomi.

Mes visą dieną su strazdu.
Mėškas gėlėto pievoj ganėm,
Paskui nusūsti užsimanėm
Zalią pavėsy su strazdu.

Mes visą dieną su strazdu.
Kaip tyčia niekur neskubėjom,
Kedenom plunksnas ir čiulbėjom
Tą gražią dieną — su strazdu.

(„Diena su strazdu“)

Besikalbant su autore sužinojau, kad „strazdu“ yra vadinama jos anūkė. Tuomet prieš akis iškilo visai skirtingas vaizdas. O

Ramutė Skučaitė

kuklūs poetės žodžiai dažnai būna ir apgaulingi, reikšmė ne taip jau lengvai atskleidžiama:

Asočio nudaužta aša,
Devinto rudenio šviesa,
Ir žemė, skaudama visa.
Tokia kankynė ta šviesa.
(„Variantas“)

Vietomis eilėraščių stilius primena mūsų tautosaką, pavyzdžiui, „Giesmėje“:

Eik, dukra, namo —
Užkrito toksai tvankumas.
Eik, dukra, namo —
Už miško debesys kyla.
Eik, dukra, namo —
Pjovėjai nuo kalno skuba.
Eik, dukra, namo —
Perkūnas išvaro tylą.

(„Dar šneka vanduo“)

Tautosakoje poetė taip pat ieško simbolių. Gausu žalių, rudų, juodų spalvų. Iš tautosakos parenkama joms prasmė. Šis eilėraščių slepia daugiau nei vieną prasmę, netikėtai sukeldamas skaudų nusivylimą:

Ir geltonas kaip pavydas
Išsiliejo pienui laukas.
O rausva gėlė —

Nuvytus,
Nuskinta
Ir numesta.
Eisiu, saulės nesulaukus,
Tą pavydą nusikrėtus,
Kur vėsa
Alsuoja
Mėtos,
Kur palaidota klasta.

(„Apsiniaukė...“)

Ramutės gyvenime viskas nėra vien juoda ir balta. Tarp šių dviejų kraštutinumų ji randa daug spalvų ir atspalvių, užtat jos eilėse gausu įvairių paralelių, sugretinimų. Jau ir pats knygos pavadinimas *Taip ir ne* perspėja mus ir žada kontrastą. Ramutės gyvenimas susideda iš komplikuotų situacijų, kaip ir daugelio lietuvių, todėl ji skaitytojui neperša greitų ir lengvų atsakymų, bet bando parodyti, kaip viskas yra sudėtinga:

Kas ten žino,
Kas yra trėmimas,
Kur tikriau gyventi — ten ar čia.
Kas geriau —
Viltis ar praradimas
Spaly, po oranžine delčia.

Kas ten žino,
Kur ramesnis miegas,
Kai erdvė ir sielų — neramu,
Kai lietus
Arba stiklinis sniegas
Kabo virš nemigančių namų.

(„Nežinia“)

Poetė yra Sibiro tremtinė. Ir kutsko srityje praleido jaunystę, ten kūrė savo asmenišką gyvenimą. Jos eilėraščiuose nesunku atpažinti Irkutsko ilgesį, jautiamą nostalgiją. Tai mums lengva suprasti, nes nejaugi galėtumėm kada nors pamiršti šį kraštą ir čia įsisaknijusį savo gyvenimą? Tokia jau tremtinio dalia — vis ko nors ilgėtis tenka.

Mes buvom pavakarį kvapnų
Po tuo medžiu,
Po geltonuoju. —
Aš išėjau į kitą sapną
Ir jau kitaip
Tave sapnuoju.

Ten dar nežydi jokios liepos.
Ten jokie lietūs
Dar nelyja,
Ten kelia laibas ledo stiebas
Speige
Suskambusia lelija.

(„Kitas sapnas“)

(Nukelta į 4 psl.)

Ramutė Skučaitė

VILNIAUS FRAGMENTAS

Akmens tylėjimą gilų
Barokas sentai numaldęs...
... Už lango švelniai prabilo
Smuiko balsu Vivaldis.

Mėlyna, pilka ir žydra.
Dangus, lietus ir balandis.
Ant lango — pražydus mirta,
Per langą lietun — Vivaldis.

... Balandis priglus prie lango,
Harmoniją žingsniai suskaldys,
O mes manysim — pavargo
Akmuo, lietus ir Vivaldis.

AUŠRA

Dar šlyt, rodos, nevēlu
Pakilt
sode virš obelių
Ir pažūrėti iš viršaus,
Kaip jų žydėjimas išauš.

Toks mažas rausvas žiburys
I žemės gilumą įkris
Ir švies viltim —
labai ryškia —
Vienam palaimintam taške.

Taip plaukia žvaigždės dangumi,
Taip šviečia žmonės gimdami —
Kažkur,
Kadaise,
Šiandien,
Čia —
Vienodai
atpirti
Kandis.

PASAKA APIE KIAUŠINI

Buvo vienasysk
Kiaušinis.
Bet ne paprastas —
Aukšinis.

Oi, koks tvirtas,
O, koks kietas!
Na, žodžiu —
Iš aukso lietas!

Vis didžiavosi
Kiaušinis:
— Aš ne paprastas —
Aukšinis!

Žebenškėčių
Ritinėtas.
Ir visai
Nesužemėtas!

Šeško griebtas,
Varnos pultas,
Likęs sveikas,
Nesukultas!

Tai todėl,
Kad aš aukšinis,
O ne paprastas
Kiaušinis!

Tyli paprasti
Kiaušiniai.
Ką daryti —
Ne aukšiniai,

Sudėti
I seną rėtį
Raibai parinkti
Perėti.

Užsimanė
Ir aukšinis
Būti perimas
Kiaušinis!

Sako Raibai:
— Jei norėsi,
Aukso gaidį
Išperėsi,

Nes pati matei,
Kiaušinis
Aš ne paprastas —
Aukšinis!

Aš nieko nesakiau.

Nebuvo nieko.
Nebuvo —
Nei gerai, nei negerai.
Tik plaukė iš ledynų ir iš sniego
Bekvapiai
Sunkūs
Kosmoso garai.

Aš nieko nesakiau.

Žolė nedugus
Jau merdėjo
Po stingstančia pluta.
Ir nešantys balsai — keisti ir nykūs
Pavirto
Šalto debesio puta.

Aš nieko nesakiau.

Ir nieks nesakė.
Nebuvo kam
Sakyt nei taip, nei ne.
Tik tuštumoj mačiau
Visatos akį,
Ji smerkiančiai žiūrėjo į mane,
Kad nieko nesakiau —
Nei taip,
Nei ne.

(Iš rinkinio *Taip ir ne*)

ŽIEDAS

Auksakaly,
Nukalk man žiedą —
Raudoną, degantį variu.
Jau vestuves man medžiai gieda,
O aš dar žiedo neturiu.

Nukalk man karštą tvirtą grandį, —
Užgrūdink vandeniu, ugnia, —
Kad jungtų žemumą ir skardį,
Kad riktų žemę ir mane.

Nukalk, kad šildytų man kraują,
Kai žemė — baltu audimu.
Kai net baltumas prieštarauja
Nebūtam žingsniui iš namų.

Tai vestuves man medžiai gieda.
Ir mano pulkas jau kely.
Nukalk sunkų vario žiedą,
Prakeik mane, auksakaly!

ŽEMĖ

Kapinačių žemė.

Negaliu.
Žemė, pasitraukus nuo kelių.
Žemė, atgaivinta mirtimi,
Kur visi sugulę — artimi.

Nieks nebesakys, kad nebendrai
Trobos, spiečiai, obelys, gandrai...
Ir tokia saulėta vėsoma,
Lyg už rankos vestuosi mama.

Ubagėlė nuo kupros išgis.
Ir pavirs ersketuoge vagis...
Ir toks šiltas lašas nuo pušies
Ties neapraudotu nulašės.

Lyg netyčia vienas palieki.
Niekuo netikėdamas — tiki,
Kad atgimsta žemė mirtimi,
Kad visi čia skaudžiai artimi.

Ir labai panūsti šilumos,
Tos, kuri apgaubia mus namuos,
Kur prie krosnies — gydančiai gera —
Jaukiai šneka duoninė gira.

(Iš rinkinio *Dar šneka vanduo*)

Klevelis tėvas —
Bus šakotas
Tvirtas klevas.
Bus viena diena —
Praėjus,
O kita —
Dar neatėjus.
Bus knygutė ši marga
Pamiršta
Sena knyga...

Kada nors
Dar daug kas keisis...
Tik saulėlė —
Kils ir leisīs,
Vis gražiai
Mums šviesdama,
Ir mama
Mums liks
MAMA.

KADA MES PASIMATYSIM

Mes turbūt pasimatysim
Sidabrinę šarkų dieną.
Ar auksinę lapių dieną
Mes visi pasimatysim,

Tamsiai žalią rūtų dieną
Mes turbūt pasimatysim,
Ar drugelių margą dieną
Mes visi pasimatysim.

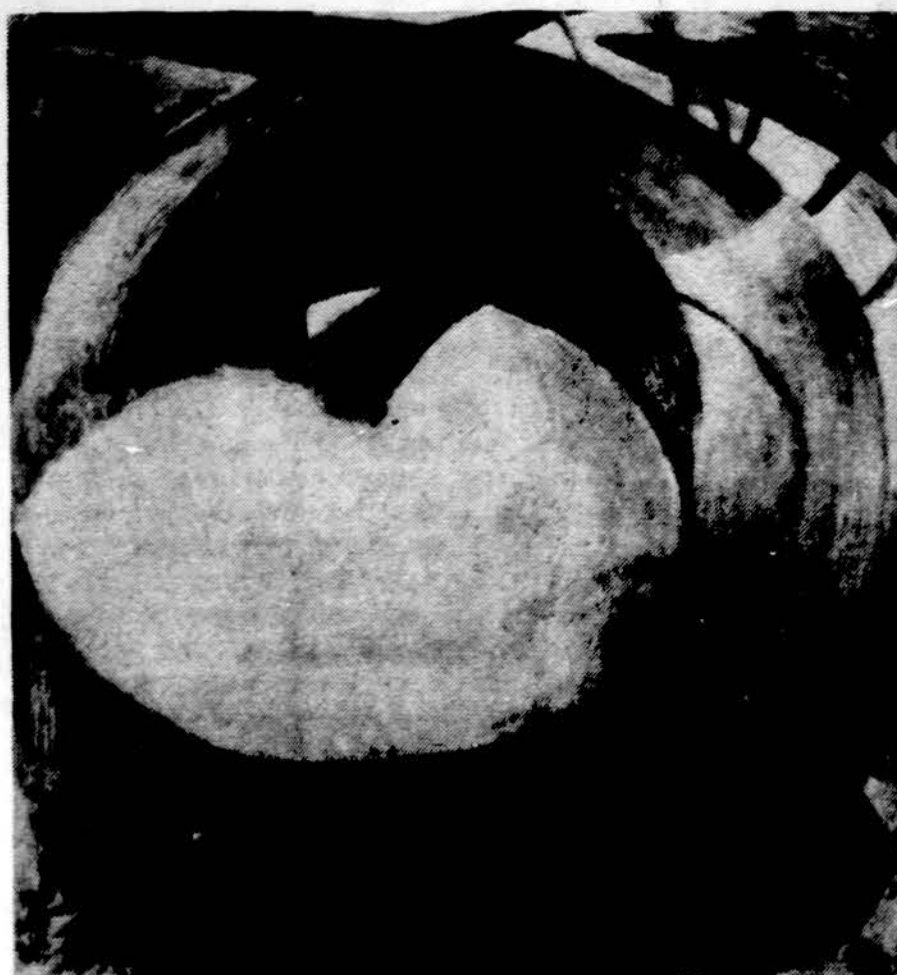
Mes turbūt pasimatysim
Geležinę vilko dieną,
Ar ugnies raudoną dieną
Mes visi pasimatysim.

Avižų geltoną dieną
Mes turbūt pasimatysim,
Ar šilainės pilką dieną
Mes visi pasimatysim.

Mes turbūt pasimatysim
Rudą molio grumsto dieną,
Ar dirvoną juodą dieną
Mes visi pasimatysim.

O žibuoklių žydrą dieną
Gal žydėsim,
Gal nuvysim,
Bet vis viena
Vieną dieną
Mes visi
Pasimatysim.

(Iš poezijos vaikams)

Rasa Sutkute

„Don't Let Go“, 1989 (aliejus, 30" x 28")

Iš jaunųjų lietuvių dailininkų parodos, kuri buvo atidaryta vakar, birželio 16 dieną, Čiurlio 10 galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Paroda vyks iki birželio 25 dienos.

Jadvygos Paukštienės parodoje pasidairius

ALGIMANTAS KEZYS

Žvelgiant į šią apžvalginę dailininkės Jadvygos Paukštienės parodą, metasi akin didingas jos kūrybinis mostas, užsitęsęs daugiau kaip penkiasdešimt metų, vystytas su moterišku atkaklumu karų, okupacijų ir svetimybų įplinkose ir šį pavasarį atsivėręs savo brandžių žiedų puokšte Čiurlionio galerijos salėse. Tai šventė ne tik pačiai dailininkei, bet ir mūsų visuomenei, kuri didžiuojasi savo aplinkoj subrandintais jos kūrybiniais pasiekimais.

Jadvyga Paukštienė priklauso tai mūsų dailininkų kartai, kuri pradėjo savo kūrybinį kelią dar Nepriklausomajai Lietuvoj, studijavo pas geriausius dėstytojus Vakarų Europoje, prieš karą sušpėjo užsiimti prestižinius aukso medalius ir tada pateko į karo audrų sūkuri, kuris normalų kūrėjo vystymąsi pasuko nežinoma ir nepramatyta kryptimi. Tačiau nežūrint to, dailininkė parodė dvasios pastovumą ir kūrybinį pajėgumą, besitęsiantį iki šios dienos ir iki šios apžvalginės parodos.

Paminėjau dailininkės dvasios pastovumą. Kūrėjui netaikoma už nuodėmę vystytis, keistis, ieškoti naujų horizontų, iki pagaliau jis nusistovi, sukūręs savitą stilių, veidą, ar kaip kitaip pavadintume jo nusistovėjimą kūryboje. Jadvyga Paukštienė prieš šią parodą atkreipė mano dėmesį į savo darbą „Bulviakasis“, tapytą 1937 metais. Šis darbas nustebino mane tuo, kad stilistas ir technikos atžvilgiu visiškai nesiskyrė nuo pačių vėliausiųjų darbų, tapytų 1989 metais. Reikia, kad ši dailininkė atrado savo tikrąjį kūrybinį „aš“ patoj pradžioj ir nuo jo nesiskyrė per visą savo gyvenimą. Paukštienės charakteringi spalvų deriniai, tiršta dažų tekstūra, impulsyvūs braižas buvo jai tarsi iš aukščiausių duotas patoj jaunutėj. Neteko jai pereiti kryžiaus kelius, kaitaliojant savo paveikslų rūbą, iki pataikytų ant tokio, kuris jai geriausiai tinka. Gal dėl to gyvenimo vingiuose ji išliko rami, besitiršiantį ir vis gilėjanti.

Dailininkas, išvystęs savo stilistinį alfabetą, pasišvenčia esmingesniems kūrybiniais polėkiams. Jis supranta, kad kūrybos esmė neglūdi paviršutiniškumoje, kaip, pvz., stilistas mandrybėse, kompozicij ar spal-

Dailininkė Jadvyga Paukštienė su sūnumi Vytautu dėdo savo miniatiūrinio meno darbus. Apžvalginė Jadvygos Paukštienės darbų paroda vyko Čiurlionio galerijoje, Chicagoje, nuo gegužės 12 iki 21 dienos.

Nuotrauka Jono Tamulajčio

vų žaidimuose, o ir paveikslų turiny. Jis tada nori žiūrova sužavėti ne tik paveikslu išoriniu grožiu, bet ir paversti jį savo minčių ir jausmų reiškėju. Mes, paprastieji meno mėgėjai, dažnai reikalaujame iš paveikslų, kad jis būtų dailus, t.y. akiai patrauklus. Perkame toki, kuris derinasi su kambario butaforija. Retai pažūrime į jį kaip į dailininko kalbą ar tam tikrą jo mintijimo išdava, kuris šalia grožio turi ir prasmę. Su prasmingumo krūviu juk ir pats paveikslas grožis padvigubėja. Tad iš brandaus kūrėjo mums ir norisi reikalauti, kad jis savo kūryboje atskleistų ne vien subrendusią stilistiką, bet ir brandžią galvosena.

Dailininkė Jadvyga Paukštienė, būdama ramaus būdo, tyli, kruopšti, neišsišokanti moteriškė, vis dėlto kūryboje pasirodo ir drąsi, ir kovinga, ir kartais pirštu grūmojanti pranašė. Mesdama žvilgsnį į save supantį pasaulį, ji pradeda nuo jai geriausiai pažįstamo ratelio — šeimos. Pati būdama motina, ji turi šiltų jausmų šeimos židinio siužetams. Vai-

kučiai — jos didžioji silpnybė. Jie glėžni, pilnaakiai, prisiglaudę prie motinos krūtinės. Bet jie ir didieji gyvenimo kankiniai. Paukštienės vaizduotėje kūdikiai yra bėgėjai, nieko negalintys, visiškai priklausą nuo tėvų ir gamtos kaprizų. „Kiek yra kantių tam mažam sutvėrimėliui“ — taip, rodos, kalba kai kurie Paukštienės vaikų portretai.

Paukštienės motinos yra idealizuotos (retai jos darbuose užtikti idealizuota tėvų), „Laumės šeima“ iškelia mitologinę idėją, kad kiekviena šeima turi gerąją globėją — laumę. Tos laumės buvimas paveikslė tarsi sako, kad turėti šeimą yra malonu. Šeima praturtina gyvenimą. Laumės įvaizdis Paukštienės paveikslė atitinka eilinę kaimietę moterį, kurios vienintelis gyvenimo tikslas yra šeima. Joje ji tampa laiminga, ir tai sudaro jos pasaulį.

Bet Paukštienė nėra vien tik romantikė. Vien idealizuoti šeimos ratelį būtų trumparegiška. Paveikslė „Žmonija“ ji sprendžia žmonių perkeliamą problemą globaline prasme. Žmonija yra užpildžiusi žemę. Minios žmoniškųjų būtybių plaukia ir plaukia į viršų. Apačioj jiems pasidarė per ankšta. Neteko pastebėti, kad dailininkė pasiūlytų koki nors praktišką sprendimą. Ji palieka tai žiūrovo nuožūrai.

Iš šeimos dailininkė perkelia veiksmą į visuomenę. Šios parodos pagrindinė tema ir yra socialinė žmonijos padėtis. Praeity Paukštienė tapė geles, natūrmortus, abstraktus, o dabar pirmiausia jai stovi žmogus, jo pergyvenimai bei sielos būklė. Natūrmortai yra forminiai ieškojimai, abstraktai, anot jos, jie giminiuojasi su gamtos formomis, kurios savaime yra abstraktios. Žmogus jos tapyboje yra visa tai. Bet kartu jis ateina su savo psichologija, su socialine trintimi bei kova už būvį. Žmogų Paukštienė rodo įvairiose jai pažįstamose pozose. Jis — žemdirbys („Prie žemės darbo“), tarnautojas, miesto centre skubantis su portfelium, sportininkas futbolo žaidynėse. Daug jautrumo yra išraiškingose kasdienio gyvenimo scenose. „Rytą tamsoje belaukiant traukinio“, „Piktas susitikimas“, kur du katinai sustoja vienas prieš kitą, nėra praėjimo, pešai. „Du jauni užpuolėjai“ — autobiografinis epizodas, vaiz-

duojas tikrą atsitikimą, kai autorė, išėjusi iš darbo Harrison gatvėje, apiplesė du stiprūs juodi vyrai. Panaši tematika randama paveikslė „Nemalonus atradimas ankstyvą rytą“ — autorė, lipdama į autobusą, žvelgia į ant grindinio sugriuvusį jaunuolį, apsvaigusį nuo ponaktinės narkotikų dozės. „Debesuotas giminių susitikimas“ vaizduoja Amerikos lietuvių apsilankymo Lietuvoje nuotakas. Paukštienės rodomas Lietuvos žmogus yra apatiškas savo giminėms iš Amerikos. Jam jie yra dvasia neprieinami, kitokie. Todėl jis jų neapkabina, jiems nesisūpyso, lyg jie būtų atvykę iš kito pasaulio. Amerikiečiai turistai irgi besieliai, savimi pasitikintys, nemandagūs; maža mergaitė, sutikusi nepažįstamus gimines, traukia iš burnos gumą...

Paukštienė, visuomeninio gyvenimo stebėtoja, labiausiai išgyvena moralinio nuosmukio epidemiją. „Beviltiškume“ ji pirštu rodo ir fiziškai, dvasiškai paliegiusi, susmukusį žmogų nuo AIDS ligos. Tas jos žmogus turbūt gailisi praeities, bet jam dabar viskas vis tiek — nuleidęs galvą žygiuoja sau. Kitame, irgi pavadintame „Beviltiškumas“, paveikslė matyti jauni, palūžę žmonių šešėliai, pamėlynavę, išblukę, plaukia lyg eteris per bereikšmi, betikslį gyvenimą. Prisiminus lietuvių trėmimus į Sibirą, Paukštienė piešia ištisus namų kvartalus kartu su laivais, kraunamais ir šiukšlyną, o dievdirbio skulptūrėlė, šalia stovėdama, žūri ir visa tai apatiškai.

Moraliniai pakrikimai Paukštienės vaizduotėje veda į bedugnes. „Paklydę žingsniai“ — alegoriškas kūriny apie nusikaltimą ir nuodėmę. Dailininkė vartoja moters ir žirgo formą išreikšti nuodėmės sąvokai, nes, anot jos, abu yra tinkantys tokiems reiškiniams, kaip nusikaltimai prieš moralę. Pamokslaudama ji rodo tokių nusikaltėlių likimą — užverstos kojos. Tai tų žmonių pėdsakai, kurie nudardėjo į bedugnę. Paveikslas spalvingumas niūrus, žmonija — tik galvutės, vieni bekrinčią, kiti jau iškirti.

Tokie vaizdai žiūrovo sąmonėje sukelia šurpą. Pirkėjas greičiausiai nenorės jo pasikabinti virš melsvos sofutės. Bet sukelti šurpą, panašiai kaip ir malonų jausmą, gali tik ta ištapyta dažais drobė, kurią lietuvių igudusi ranka ir turtiną vaizduotė bei mintis.

Jadvygos Paukštienės darbai, iškabinti šioje parodoje, apima platų diapazoną — nuo nekaltų

Scena iš „Daktaro Gervydo“ premjeros gegužės 21 dieną Chicago Jaunimo centre: Gitana Braslauskaitė ir Audrius Viktoras. Nuotrauka Zigmogo Degučio

... ir Chicagoj gyvuoja jaunimo teatras

(Atkelta iš 1 psl.)

ūžiantis oro vėsinimo aparatas). Be to, nė vienas aktorius „nepervaidino“, neforsavo, o toks saikingumas nėra mūsų teatrams labai jau būdingas. Čia gal ir būtų vienas žymus „Vaidilutės“ įnašas į mūsų sceninę kultūrą.

Giriant aktorius už pastangas ir skančius tu pastangų vaisius, daug kredito, be abejo, priklauso režisieriai Laimai Šulaitytei-Day, profesionaliai ir vėlgį jaunai aktorei, pirmą kartą prisijungusiai režisierės pareigas. Jai padėjo du šiuo metu Chicagoje viešintys Vilniaus Jaunimo teatro aktoriai, kurie prašė neskelbti pavardžių (nors visi juos žinome ir už gerą talką gerbiame). Rezultato kokybė atspindėjo tiek apvaliojo spektaklio visumoj, tiek atskiros mizanscenos, kurių kai kurios buvo tiesiog genialios, primenantios paties Jaunimo teatro pasipardymą „Dėdėje Vanoje“. Pavyzdys — pati paskutinioji, kur tamsesnių kitų figūrų fone baltai apsiirngusi Giedrė (Gitana Braslauskaitė), atsiskuka nugara ir publika ir išsklusi rankas, užlūžusiu balsu, sustingusi išsako

gelių puokštę iki žemę drebinančių pragrų; nuo jautriai išgyventos šeimyninės laimės iki brutalaus gyvenimo kartelio pajutimo; nuo idiliško peizažo iki jo sunaikinimo eschatologinėje pasaulio pabaigoje. Ir kai visa tai yra dailininkės pateikta be dirbtinių stilius mandrybių, o išsakyta nuosava, jaunystėje išmokyta šneka, žiūredamas į jos kūrinius, pajunti patios kūrėjos dvasinį apsinuoginimą, tyrumą, išskaitai jos pasakytą nemelotą sakinį. Toks meninis nuosirdumas nuginkluoja tave ir tu pasiduodi jo jėgai.

savo skausmą, paaiškęs, jog ant operacijos stalo mirė jos mylimasis: tai vaizdas, kuris šiaip jau farsiška vykusioje pjesėje pirmą kartą ženkliną autentišką tragiką, taip kad jo greitai neužmiršime.

Kuklias, bet skoningas dekoracijos paruošė jauna dailininkė Rasa Sutkutė, apvėtimą be prie-kaištų tvarkė Viktoras Radvilas. Didžiulę septynių ruoš mėnesių administracinio darbo našta ant savo pečių pakėlė nepailstanti teatro reikalų vedėja Ona Šulaitienė. Jai padėjo teatro komitetas (dr. Petras Kisielius, Edvardas Šulaitis, I. Tiknienė, D. Viktorienė) ir mažas būrelis kitų, tarp jų scenos „juodadarbis“ Petras Blekys.

Būtų gaila, jei su vienu vieninteliu spektakliu „Daktaras Gervydas“ taip ir dingtų iš mūsų akiračio. Jį būtina Chicagoje pakartoti, jei dar ne šį pavasarį, tai rudenį, o taip pat išvežti ir į kitas kolonijas. Tai būtų bent dalis to atplodo, kurio „Vaidilutėje“ tyliai, beveik be jokios reklamos dirbantieji su kaupu nusi-pelnė.

Pokario metų įvykiai Jurbarkė

(Atkelta iš 2 psl.)

leido laidoti; šie žmonės esą susidėję su banditais, taip ir reikią. Šitie žudikai labai stengėsi užmegzti ryšius su Lietuvos partizanais, tačiau partizanai jų vengė, itarė, kad tai saugumo provokatoriai, ypač dėl to, kad jie dienos metu nesislėpė. Šio pasakojimo autorius pridūrė, kad Zėnonas Masaitis, jei jis tebegyvas, galėtų daugiausia papasakoti apie šį tragišką įvykį.

Autorius nurodė, kad būta kitų panašių įvykių. Antakalnės kaime gyveno Kučinskas, senas žmogus. NKVD jį išvežė. Iš Grauzėnų kaimo paėmė Joną Mockaitį, jauną vyrą, kurio žmona laukėsi pirmo vaiko, iš Stakių kaimo — Adomaitį. Atvežė į Skodynės mišką ir sušaudė be teismo ir tardymo. Atvarė ūkininką juos užkasti. Ūkininkas slapta paėmė rūbų gabalėlius ir pagal tai nustatė žuvusiųjų tapatybę. Šeimos nežinojo jų likimo.

Be abejo, yra ir kitų panašių atvejų. Savo atsiminimuose partizanų vadas Juozas Lukša-Daumantas pažymi, kad nuo partizanų kovų pradžios specialūs NKVD daliniai nuo keliolikos iki kelių šimtų vyrų, vaizduodami partizanų, pasirodydavo kurioje nors vietovėje, ten kurį laiką siautėdavo. Turbūt pirmieji NKVD provokatorių daliniai pasirodė 1945 metų vasarą tarp Tauragės ir Raudondvario. Vaizduodami partizanų desantininkus, jie žudė vietos valdžios pareigūnus, nepaisydami, ar jie uoliai rėmė komunistus, ar palaikė vietos gyventojus. Po kelių terorizavimo savaičių jie išvyko, veikiai atvyko savo tapatybės neslepiančys saugumiečiai, kurie negailestingai baudė tuos, kurie bent kiek padėjo tariamiems „partiz-

Ramutė Skučaitė ir „Taip ir ne“

(Atkelta iš 3 psl.)

Ramutė mums kalba apie atsakomybę už gamtą, apie sąžinės jautrumą, jį nekenčia klastos, savanaudiškumo:

Aš tikiu protingo kvailumu,
Muzika — kurtiem,
Spalvom — akliems...
Tik pačiam naudingų gerumų
Netikiu.
Ir gal jau —
Netikiu.

Ji tiki į namuose, gal tautoje
igytų vertybių saugojimą:

Bet patogu
Namais tikėti!
Už nieką nieko nemokėti,
Nes tu juk laukiama viešnia,
Tereikia panorėti ir gaut.
Paskui —
Paleist, ką gavus, vėjais,
Paskui
Ilgai ilgai vergaut...

Patys liūdniausi, kartu ir įdomiausi poetės eilėraščiai yra apie kapines, kur jį ieško savo praeities, gyvenimo prasmės, gal ir savo tautos istorijos? Dažnai ji ten lankosi, ravi kapų žolę, stebi mirštančią mirtą, grožisi akmeniu, jam suteikia daugia-lypiu bruožų. Knygoje Dar šneka vanduo akmuo tampa lyg gyvenimo centru:

I patį gylį — akmuo.
I patį skausmą — akmuo.
Priglausti galvai — akmuo.
Atmint, kas buvo, — akmuo.

(„Akmuo“)

Taip ir ne knygoje apie kapinių tako akmenis ji rašo:

Raudoni akmenys.
Graži.
Dar nemačiau tokių dažų:
Raudona —
Akmeniu paskirta!
Šūpuoja vėjas sausą mirtą,
Senutė mirta. Žalia, juoda...

Iš aukščiausių citotų pavyzdžių matyti, kad Ramutės Skučaitės eilėraščiai nėra vien tik malonus žaidimas žodžiais. Jie visi išreiškia išgyventą jausmą, svarbų prisiminimą. Tačiau poetės veidas nušvito pasitikėjimu ir meile, kai ji pradėjo klausytojams skaityti eilėraščius vaikams. Šių jį tikra kūrėja. Skaitė: „Pasaka be galo“, „Pasaka apie laumę ir lopšinę, kurią mudu sudėliojom laumiukui“, „Kada mes pasi-matysim“, „Kai klajoja tamsa...“, „Mama ir saulelė“ ir nuostabią „Pasaką apie kiaušinį“, kuri sužavėjo visus klausančiuosius. Gaila, kad poetės Ramutės Skučaitės viešnagė Jungtinėse Amerikos Valstybėse ribota. Nors savo poeziją ji skaitė ne vien Detroito, bet ir Chicagoje, Poetijos dienos, tačiau ir kitos lietuvių gyvenvietės mielai ją būtų išgirdusios. Reikia tikėtis, kad mezgantis artimesniems ryšiams tarp Lietuvos gyventojų ir išeivių, Lietuvos ir išeivijos rašytojų draugystę nepasiliks knygų lentynoje. Mažieji stebuklai vyksta: Brazdžionis ten, Skučaitė čia. Iš tikrųjų ar ne taip turėjo būti visą laiką? Tikriausiai atsakysit: taip ir ne.

nams“. Lukša rašo, kad liepos mėnesį į Kazlų Rūdos miškų nusileido panašus provokatorių būrys. Įsikūrę miške, jie užmegzė ryšius su partizanais, dalį jų suviliojo į savo stovyklą ir žiauriai nukankino. Šitokie provokatoriai buvo pavaldūs KGB majoro Sokolovo vadovaujamam OBO skyriui, dar veikė 1947 metais Žemaitijoje ir Suvalkijoje. Iki pat partizanų kovų pabaigos saugumas siuntė į jų eiles provokatorius. Tai paaiškina daugelį žiaurių veiksmų.

K. G.

Jadvyga Paukštienė

Moterys ir vaikai — karo aukos, 1984

Jadvyga Paukštienė

Sunkus perėjimas, 1985 (Akvarelė)